

Vytautas SINICA
Politologas

Rūtos Vanagaitės ir Efraimo Zurofo naujausias viešųjų ryšių išpuolis - stebuklinė pasaka apie žydšaudį ir KGB agentą Adolfą Ramanauską-Vanagą - atsisuko prieš pačius autorius. Eilinį kartą pasirodant naujai knygai keliamas skandalas vietoj pardavimų atnešė platų visuomenės pasmerkimą. Dar daugiau, „Alma littera“ paskelbė nutraukianti prekybą R.Vanagaitės knygomis dėl nesuderinamų vertybių. Dar prieš tai Andrius Tapiņas pareiškė, kad su šia leidykla dirbs arba jis, arba R.Vanagaitė. Net liberalūs politikai suskubo ginti apšmeižtą partizanų vadą. „Riba peržengta!“ - skelbė jie. Internetas nusidažė raudonais užrašais „Ašesu Vanagas“. Nepritariantys šiai reakcijai joje išvelgė cenzūrą, pritariantys - džiaugėsi savo istoriją gerbiančios visuomenės branda.

Anapus raudonos linijos

Žinoma, tik jeigu nepaklausė savęs, kur visa ši reakcija buvo prieš pusantų metų. Jei kas nepamena, prieš pusantų metų ta pati R.Vanagaitė išleido knygą „Mūsiškiai“. Visa knyga ir jos reklamai sukelta diskusija buvo dedikuota nacių okupacijos laikotarpio (ypač tragiškos 1941-ųjų vasaros) istorijos perrašymui ir to meto rezistentų „nuvainikavimui“. Knygoje ginama tezė, kad lietuviai buvo aktyviai ir savanoriškai žydų žudynes vykdydžiusi tauta, o to priešakyje buvo valstybę atkurti bandžiusi Laikinoji Vyriausybė ir LAF'as. Savo esme pati knyga ir ją lydėję vieši pareiškimai niekuo nesiskyrė nuo dabartinio išpuolio prieš Ramanauską-Vanagą. Joje dėstomi kaltinimai rėmėsi nekritiškai naudojamais okupaciniais šaltiniais, faktams prieštaraujančiais liudijimais, ignoruojant kontekstą daromomis interpretacijomis ir pritempinėjimais, taip pat atviromis klastotėmis. Knyga buvo viešai išnarstyta ir pagrįstai sukritikuota aptariamo laikotarpio specialistų (ypatingo dėmesio vertos Vidmanto Valiušaičio analizės ir kritika). Tai nebuvo šiaip klaida ar „kita nuomonė“. Knyga siekta to paties kaip ir dabar - paniekinti Lietuvos laisvės kovotojų atminimą melagingais kaltinimais. Tai buvo spjūvis į visas tas pačias vertybes, kurias įžeidė šiuolaikiniai melagingi R.Vanagaitės kaltinimai Ramanauskui-Vanagai.

Tačiau tada nieko neatsitiko. Diskusija buvo normali ir sveikinama. Knygos autorė keliavo po Rusiją ir dalino interviu apie žydšaudžius lietuvius, o Lietuvoje niekas nekėlė antivalstybinės veiklos klausimo. Populiariausi apžvalgininkai gyrė autorės drąsą ir pilietiškumą. Vertybiškasis „Alma littera“ mėgavosi pardavimais ir nematė jokio reikalo nutraukti sutarties nei dėl knygos turinio, nei dėl ją lydėjusių skandalingų pasisakymų. Knyga vertybiškię prekybos

tinklai prekiaavo iki pat išpuolio prieš Vanagą. Vertybiškasis A.Tapiņas rengė bendrus „Mūsiškių“ pristatymus ir „sveikino diskusiją“. Liberaliai atsinaujinę konservatoriai tylėjo lyg prisisėmę burnas, o ginti birželio sukilėlių ir Laikinosios Vyriausybės atminimą buvo palikta „talibams“ krikdemams ir profesorium Landsbergium. Jo garbei reikia paminėti, kad Atkuriamojo Seimo pirmininkas niekada nevengė šios temos. Šiandien akis žibinančio pilietiškumo ir vertybiškumo visuomenėje nebuvo nė kvapo.

Aštuntajame dešimtmetyje nusiritusi JAV ir terorizavusi išeivijos lietuvius, o Lietuvoje prasidėjusi nuo puolimo prieš Lietuvoje 2012 metais iškilmingai perlaidotą Laikinosios Vyriausybės vadovą Juozą Brazaitį, nacių medžioklė vėliau tik įgavo pagreitį. Vis dažnesniu jos taikiniu tapo Laikinoji Vyriausybė, turėjusi apsaugoti žydus nuo nacių šalyje, kurioje neturėjo jokios faktinės kontrolės. Tapo LAF'o vadas, kariuomenės savanoris, diplomatas ir rezistentas Kazys Škirpa, žydų nežudęs, bet galbūt laiminęs LAF'o leidinius, kuriais galbūt kviesta su-

liberalai ir taip nesibodėjo vadinti radikalais ir fašistais.

Nors visi supranta, kad ši nacių medžioklė yra slapčiausių Kremliaus svajonių išsipildymas ir Šaltojo karo laikų politikos bei sovietinės historiografijos tęsinys, jos entuziastams liautis nesinori. Visi neįaukiai suprato, kad skandalas dėl Ramanausko-Vanago juodinimo grasina šiam ilgai kurtam naratyvui. Puolimas prieš Ramanauską-Vanagą buvo nesėkmingas dėl eilės priežasčių: per daug didinga jo kankinystė, per daug gerai žinoma asmenybė, per daug absurdiški ar-

laisvė nėra ir negali būti absoliuti, kad kiekviena visuomenė turi savo ribas. Žino, kokio melo nebetoleruoja net ir dėl žodžio laisvės. Lietuvoje nėra žodžio laisvės šmeižtui, valstybės simbolių niekinimui, neapykantos kurstymui, okupacijų ir jų nusikaltimų neigimui. R.Vanagaitės istorinis šmeižtas seniai laviravo ties okupacinių ir totalitarinių režimų nusikaltimų neigimą draudžiančio Baudžiamojo kodekso straipsnio 170(2) riba. Jos istorinis šmeižtas visada pasitelkiamas knygų reklamai, taigi ne tiesos paieškos, o reklamos tikslais. Tokį elgesį pagrįstai paniekino ne valdžia (kaip mėgstama sakyti), o pati visuomenė, tiksliau, jos istoriškai sąmoninga dalis. Griežtai kalbant, nebuvo jokios cenzūros, nes valstybė nieko neuždraudė, o verslas sureagavo į vartotojų nuotaikas.

Šiandien Lietuvoje suprasta, kad negali būti nuomonių apie istorinį faktą. Jeigu pagal KGB medžiagą sukuriama alternatyvi „nuomonė“ apie Vanago likimą, tai elgtis su ja kaip su nuomone reiškia taip pat dalyvauti mele apie savo istoriją. Tai melas apie valstybės kūrėjus, gynėjus ir pagrindus. Apie visuomenės brandą lygiai byloja ne tik jos žodžio laisvės ribos, bet ir tolerancija valstybės niekinimui. O kai kurie žmonės, būtent, priėmusieji pasirinkimą atiduoti tėvynei, ką privalai, susitapatina su ja. Šia prasme ir istoriniu žvilgsniu yra su ja tapatintini. Pasityčiojimas iš jų atminimo yra pasityčiojimas iš valstybės, kurios išsaugojimui buvo lemtingai pasirinkta paaukoti viską. Kiek šiandieninė visuomenė suvokia šių veiksmų sakralumą, į šmeižtą ji reaguoja panieka ir priešišku. Ši panieka ir priešiškumas - natūralūs ir pagrįsti jausmai - yra mūsų brandos veidas, mūsų savimonės egzaminas.

Ir vis dėlto visi ženklai rodo, kad šių dienų egzaminą visuomenė išlaikė tik todėl, kad jis buvo labai lengvas. Didvyris buvo pats ryškiausias, melas - akivaizdus, kontroversija - minimali. Ne pirmus metus laikome sunkesnę istorinės savimonės ir pilietinės brandos egzaminą, klausydami melagingų kaltinimų Birželio sukilėliams, Laikinajai Vyriausybei, eiliniams partizaniniais rezistencijos dalyviams. Niekaip nesugebame jo išlaikyti. Dėl A.Ramanausko-Vanago skambiai ir išdidžiai nubrėžta raudona linija, už kurios daugiau melo nebepakėsime, nubrėžta gerokai per toli ir gerokai per vėlai. Ją nubrėžti turėjome seniai, tikriausiai, prieš J.Ambrzevičiaus-Brazaičio perlaidojimą. Brandi, solidari, išdidi ir istorinę savimonę išsaugojusi visuomenė šiomis dienomis mums pasirodė kaip mirazas, užuomina į tai, kas galėtų būti.

Ne tik partizanų vadus, bet visas laisvės aukas apginti galinčios ir norinčios visuomenės ugdymas turėtų prasidėti mokyklose. Turėjo prasidėti 1991-aisiais, bet geriau vėliau nei niekada. Per toli ir per vėlai nubrėžę raudonas linijas, neturime daug pagrindo džiaugtis. Bet patys nustebę dėl savo reto susitelkimo, galime suprasti, kaip apsileidome per tuos beveik trisdešimt laisvės metų ir kokie galėtume būti.

Parengta pagal www.propatria.lt

► Kovotojas už Nepriklausomybę, partizanų vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas

Nacių medžioklė

Nedrašu net klausti, kodėl taip nutiko. Kodėl vienodus atvejus - melagingus ir istoriškai neprofesionalių kaltinimus Lietuvos didvyriams - traktuojame taip skirtingai? Kodėl galima rašyti alternatyvią istoriją apie 1941-ųjų sukilėlius ir Laikinają Vyriausybę, bet negalima apie partizanų vadus? Kodėl „riba peržengta“ tik dabar?

Bėda ta, kad „Mūsiškiai“ į lietuvišką sceną įjojo ant šventos karvės. Beveik dešimtmetį holokauto Lietuvoje klausimas yra tapęs tiesiog nacių medžiokle. Visi žino, kaip pasisakyti šia tema, kad būtų teisingoje istorijos pusėje. Lėtai ir sunkiai, bet galiausiai įtvirtintas sutarimas, kad Lietuva ir lietuviai dėl žydų bendrapiliečių likimo mūsų šalyje atgailavo per mažai, per trumpai, o gal net nenuoširdžiai. Ne tik blogai gailėjomės, bet ir blogai rašėme savo istoriją. Toks sutarimas neegzistuoja visuomenėje, tačiau viešoji erdvė savo taisykles nusistato be visuomenės pagalbos.

sidoroti su Lietuvos žydais. Tapo ir J.Noreika-Vėtra, nacių kalintas Štuthofe, grįžęs kovoti į Lietuvą ir nukankintas sovietų, bet pagal vienus kaltinimus neva žudęs žydus Plungėje, o pagal kitus - tuo pačiu metu vadovavęs geto steigimui Šiauliuose. Kelių metų teprireikė, kad žydšaudžio ieškojimas tarp rezistentų taptų ne tik intelektualia pramoga, bet ir gero skonio, kolektyvinės sąžinės ir aukštų moralės standartų ženklu.

Tokia atmosfera lietuviškoje viešojoje erdvėje buvo sukurta siūnant baltais siūlais, tačiau ji puikiai veikė. Tam tobulai pasitarnavo tragiškas žinių apie Birželio sukilimą lygis. Istorijos vadovėliuose sukilimui skiriama pora skurdžių pastraipų, kurių niekas neakcentuoja. Mokslo darbai visuomenės nepasiekia. Kas žino, kad per kelias sukilimo dienas už Lietuvos laisvę žuvo pora tūkstančių žmonių? Viešųjų ryšių specialistė R.Vanagaitė negalėjo nematyti, kad tokioje dirvoje „Mūsiškiam“ lemta suvešėti ir pasinaudojo proga. Kritikuoti jos „pilietinę drąsą“ 2016 metais rizikavo tik tie, kurių žiniasklaidos

gumentai, per mažai kaltinimų žydšaudyste (!). Seime penktadienį apsilankęs E.Zurofas, tikras savo darbo profesionalas, desperatiškai aiškino, kad A.Vanagas - Druskininkų žydšaudžių būrio vadas, jokios KGB narystės ar išdavysčių net nemėgino kelti. Gal kas ir būtų užkibę, kaip užkibo šmeižiant kitus, tačiau pavėlavo lemtingai. Jam kalbant Seime, „Mūsiškiai“ pernai sveikinę ekspertai internete vienas per kitą dalinosi apgailėstavimais, kad gėdingas išpuolis prieš Vanagą pakenks „tų tikrųjų“ nacių medžioklei. XX amžiaus Lietuvos istorijos perrašinėtojai tik atsitraukia, pasprinę nuo per didelio kąsnio.

Brandi ir pilietiška visuomenė?

Tačiau besididžiuojantys tuo ir griežta visuomenės reakcija be reikalo suskubo džiaugtis. Atsirado ir nemažai besipiktinančių tokia R.Vanagaitės „cenzūra“, kaip nederama vakarietiškai visuomenei. Šiandieninė reakcija į skandalingąją autorę yra kaip tik vakarietiškos visuomenės bruožas. Brandžios demokratijos šalys žino, kad žodžio